ČLÁNKY A STUDIE 56-68

Násilné vystěhování řeckokatolického duchovenstva do českých zemí a jeho návrat na Slovensko

PAVEL MAREK – PETER BORZA

Marek, Pavel – Borza, Peter: Forcible Eviction of Greek-Catholic Clergy into Bohemian Lands and Their Return to Slovakia

The study concentrates on the analysis of "Operation 100", which was drafted by the Communist Czech and Slovak State and party authorities in 1951 in the connection to the attempts for consolidation of the situation in Eastern Slovakia after dissolution the Greek Catholic Church. It was believed by the organisers that after the liquidation of the Greek Catholic Church (1950), the fusion of two Churches would také place very quickly and the believers would be transferred to the successor Orthodox Church. The reality of the years 1950–1951 was, however, different and the organisers needed to prevent a scandal. One of the solutions was a forced resettlement of all the priests (without reference to their age, health condition, or civil profession), who rejected to convert to the Orthodox Church. The "State Church office" in Prague in cooperation with their colleagues in the Bratislava branch drafted in mid-1951 a plan called "Operation 100", on the basis of which the priests were supposed to be moved to the Czech lands, especially the border areas, with their families (originally about 100 priests). The aim was to incorporate them into Czech society as workers. The plan was implemented in 1951–1952. The study analyses the conditions, course of events and the aftermath of the resettlement and hints at the circumstances of the 1956/1962 revision of the persecution.

Key words *Greek Catholic Church; Liquidation; Clergy; Czechoslovakia; Communism*

Contact *Univerzita Palackého v Olomouci; pavel.marek@upol.cz;*
Prešovská univerzita; peter.borza@gmail.com

Cílem předkládané studie je evokace jedné z epizod závažného tématu v dějinách tzv. budování socialismu v Československu po roce 1948, kterým je pronásledování církví a věřících lidí. Snad nejvíce byla postižena početně relativně nevelká a lokálně přece jen omezená řeckokatolická církev s jádrem na východním Slovensku, kterou se totalitní režim pokusil fyzicky zlikvidovat. Její zákaz, přes jisté víceméně formální uvolnění v roce 1968, fakticky trval až do roku 1989. O hloubce této perzekuce inspirované stalinskými praktikami v SSSR dobře vypovídá pokus o vystěhování nezlomeného a neloajálního řeckokatolického duchovenstva z regionu na východu země do českých zemí, jehož smyslem bylo zabránit přechodu církve do podzemí a znemožnit podmínky pro její obnovení. Příspěvek se opírá o archiválie z provenience Státního úřadu pro věci církevní (dále SÚC) v Praze a o memoáry

* Studie vznikla v rámci plnění grantového úkolu GAČR č. 16-01723S – P 401.

kněží a jejich rodinných příslušníků, kteří byli obětí této perzekuce. Jedná se o dílčí sondu do problematiky, která bude jistě předmětem zájmu historiků i v budoucnosti.

Perzekuce řeckokatolické církve po druhé světové válce

Lidé hlásící se k řeckokatolickému vyznání byli v období tzv. budování socialismu v Československu ze strany totalitního režimu vystaveni velkému pronásledování a právě řeckokatolická církev se stala jednou z prvních obětí jeho proticírkevní politiky. V rámci tzv. Akce P, následující po Prešovském soboru konaném 28. dubna 1950, přestala řeckokatolická církev de iure existovat a přibližně 305 645 věřících společně s církevním majetkem se ocitlo v pravoslavné církvi.[1] Na úvod je třeba poznamenat, že Prešovský sobor se nesešel z vůle prešovského biskupa Pavla Petra Gojdiče nebo z vůle věřících, ale za jeho svoláním stáli komunisté a také někteří vrcholní představitelé pravoslavné církve.

Projekt násilné likvidace řeckokatolické církve v Československu v podstatě kopíroval praktiky, které byly použity proti řeckokatolickým věřícím v SSSR a v Rumunsku. Osudy věřících v těchto zemích signalizovaly a varovaly, že podobná tragédie čeká na tuto církev také na Slovensku a v českých zemích. Integrace řeckokatolických věřících do pravoslavné církve byla součástí boje proti katolické církvi, která v zemích tvořícího se východního bloku a ovládaných komunisty reprezentovala poslední baštu svobody. Nedílnou součást procesu likvidace řeckokatolické církve tvořilo budování a upevňování struktur pravoslavné církve v Československu tak, aby byla schopná řeckokatolické věřící i s majetkem církve převzít.[2] Už v roce 1946 se tehdejší prezident republiky Edvard Beneš při jednání s předsedou Sovětu pro záležitosti Ruské pravoslavné církve při radě ministrů SSSR Georgijem G. Karpovem pochvalně vyjádřil o zrušení Brest-Litevské unie v Haliči a navrhl podobné řešení pro řeckokatolíky i v Československu. Benešův postoj odrážel problematické postavení řeckokatolické církve v meziválečné Československé republice, kdy její představitelé byli vnímáni jako přátelé Maďarska a označováni za destabilizujícího činitele v zemi.[3] Likvidace řeckokatolické církve, vydávaná za pravoslavizaci, reprezentovala dlouhodobě připravovanou akci, do jejíž realizace se zapojily špičky komunistické strany a státu na úrovni předsednictva ÚV KSČ. Plně ji podporoval jak Klement Gottwald, tak Rudolf Slánský. Pokyn ke zničení řeckokatolické církve SÚC, zřízený s cílem ovládnout církve

---

1 BARNOVSKÝ, Michal: Likvidácia gréckokatolíckej cirkvi v Československu roku 1950. *Soudobé dějiny* 8, 2001, č. 2–3, s. 312–331; ŠTURÁK, Peter: The Attack on the Greek Catholic Church and its Bishop during the Period of Communist Oppression. In: VALČO, Michal – SLIVKA, Daniel (eds.): *Christian Churches in Post-Communist Slovakia : Current Challenges and Opportunities*. Salem 2012, s. 293. Též MANDZÁK, Daniel Atanáz: Štátny úrad pre veci cirkevne a akcia „P". In: CORANIČ, Jaroslav – ŠTURÁK, Peter – KOPRIVŇÁKOVÁ, Jana (eds.): *Cirkev v okovách totalitného režimu : Likvidácia Gréckokatolíckej cirkvi v Československu v roku 1950*. Prešov 2010, s. 89–112; BORZA, Peter: Proces likvidácie Gréckokatolíckej cirkvi v Československu. In: FIAMOVÁ, Martina – JAKUBČIN, Pavol (eds.): *Prenasledovanie cirkvi v komunistických štátoch strednej a východnej Európy*. Bratislava 2010, s. 404–416; TÝŽ: *Blahoslavený Vasiľ Hopko, prešovský pomocný biskup (1904–1976)*. Prešov 2003.

2 ŠTURÁK, Peter: *Dejiny Gréckokatolíckej cirkvi v Československu v rokoch 1945–1989*. Prešov 1999, s. 80–94. Zachycení rozsahu likvidace majetku včetně kostelů a far a následně problematika jeho navracení řeckokatolické církvi, v roce 1968 a zejména po roce 1989, reprezentuje složité, náročné téma, jež přesahuje náš zájem.

3 MAREK, Pavel – BUREHA, Volodymyr: *Pravoslavní v Československu v letech 1918–1953 : Příspěvek k dějinám Pravoslavné církve v českých zemích, na Slovensku a na Podkarpatské Rusi*. Brno 2008, s. 424–425.

a jejich představitele,[4] obdržel z vyšších politických míst počátkem roku 1950. Na přípravě a realizaci Akce P, jak násilnou pravoslavizaci řeckokatolických věřících označovaly mocenské struktury totalitního komunistického státu, se podílela také pravoslavná církev. Bylo by však od nás nespravedlivé a nekorektní, kdybychom ji obvinili takto paušálně a nepřipomněli, že také v jejím prostředí existovala jakási opozice mezi duchovními a věřícími. Tato skupina vyjadřovala nesouhlas s postupem části hierarchie a kritizovala způsob získávání nových věřících za pomoci státu a prostřednictvím násilné likvidace řeckokatolické církve. Bohužel, její hlas však nebyl dost silný a neměl na události žádný vliv.[5]

Likvidaci řeckokatolické církve je současně nutno vnímat v širším kontextu politiky SSSR připravené už před koncem druhé světové války, která směřovala proti Vatikánu a římskokatolické církvi jako relevantnímu faktoru ovlivňujícímu dění jak v Evropě, tak ve světě a chtěla k politice vytlačování a expanze využít a zneužít také pravoslavnou církev; v konečné fázi tento ateistický režim pochopitelně počítal s odstraněním všech církví a náboženství jako „opia lidstva" ze života komunistické společnosti, včetně církve pravoslavné.[6]

Prešovskému soboru předcházela příprava v podobě kriminalizace řeckokatolických mužských a ženských řeholí a vyvolání tzv. návratového hnutí pod taktovkou KSČ.[7] Komunisté rozvinuli celou škálu postupů. Začali zakládat tzv. návratové komise, vytvářeli skupiny aktivistů z „pokrokových"[8] řeckokatolických kněží, zastrašovali a slibovali. V jedné z vlastních zpráv popisují postupy, jakých použili. Do návratových výborů lákali duchovní, kurátory (funkcionáře církevních obcí) a laiky, tedy zejména aktivisty v církvi a věřící ve významném profesním a společenském postavení. Kromě přesvědčování využívali korupci, podplácení, organizovali alkoholické pitky a neváhali použít i násilí. Cílem bylo dosáhnout toho, aby vlivná skupina věřících v pravý čas podpořila myšlenku návratu k pravoslaví. Navenek se Prešovský sobor měl jevit jako akce vycházející zdola, z řad věřících.[9] Do agitační kampaně byly zapojeny bezpečnostní složky státu, státní úřady, dokonce také delegace Ruské pravoslavné církve, která Československo navštívila začátkem roku 1950.[10] Prešovský kanovník Teodor Rojkovič ve svých osobních zápiscích vzpomíná, že agitace se rozběhla už v roce 1949 a v plné síle probíhala začátkem roku 1950. Podle

4 V situační zprávě pro SÚC oddělení I/4 se uvádí: *Počátkem roku 1950 obdržel SÚC pokyn z vyšších politických míst, aby také u nás bylo přikročeno k likvidaci unie.* Národní archiv (dále NA) Praha, fond Státní úřad pro věci církevní (dále SÚC), Pravoslavná církev 1951-1954, kart. 208 – Situační zpráva o pravoslavné církvi, Praha 23. 1. 1954.

5 Tamtéž – Autokefální pravoslavná církev v Československu, Praha 25. 5. 1954.

6 S ohledem na cíl naší studie tyto faktory širších souvislostí nerozvíjíme, neboť jsou podle našeho názoru už dostatečně pojednány v relativně četné a dostupné, domácí i zahraniční literatuře. Rovněž tematika likvidace řeckokatolické církve v zemích východního bloku je pokryta analytickými studiemi i vědeckými monografiemi.

7 Tzv. návratové hnutí bylo založeno na tvrzení, že obyvatelstvo regionu bylo ve svých dějinách vždy pravoslavného vyznání a údajné násilné přijetí Užhorodské unie (1646) znamenalo nepřirozený zásah do vývoje. Proto je obnovení pravoslavné a likvidace řeckokatolické církve „návratem k víře otců". Odtud potom pojem návratové komise, jež měly připravovat podmínky pro „oživení" pravoslavné církve.

8 Většinou se jednalo o kněze nespokojené, s vnitřním pocitem křivdy způsobené představiteli církve, s nenaplněnými ambicemi, příp. i morálně narušené nebo naivní.

9 NA Praha, fond SÚC, Pravoslavná církev 1951-1954, kart. 208 – Situační zpráva o pravoslavné církvi, Praha 23. ledna 1954.

10 Tamtéž – Situační zpráva o východoslovenských okresech po odchodu delegace Ruské pravoslavné církve, s. l., s. d.

jeho slov agitovali [...] *najviac s terorom, vyhrážkami, sladkými sľubmi a nenávisťou ku gr. kat. cirkvi, rímskemu otcovi, s cigánstvom, s vymyslenými absurdnými heslami t. j. komu sa ukázalo výhodnejšie! A keď nakoniec predpokladali, že ich rozhodujúce kroky budú slávené úspechom, urobili v Redute* [Čierny orol] *v Prešove dňa 28. apríla 1950 úplne nespravodlivé a nezákonné zhromaždenie – po ich slovách- 'cirkevný synod', na ktorom boli prítomní okrem 'pravoslávnych' cirkevných agitátorov, administratívnych úradníkov, skupiny detektívov, žandárov, – približne 30-40 gr. kat. farárov, ktorí boli získaný klamstvom, alebo násilím pri vyhrážkach a terorom, – niekoľko gréckokatolíckych a veľa od dávna starých pravoslávnych až to tragicko-komicky vypadalo, ešte aj iného zvláštneho evanjelicko-luteránskeho vierovyznania veriacich*.[11] Atmosféru tzv. Prešovského soboru dokreslují také následující slova: *Prítomní gr. kat. dedinskí farári boli obkľúčení detektívmi a nesmeli otvoriť ústa, protestovať proti nesprávnej a nezákonnej akcii a len sledovať nepravoslávnu rezolúciu. Ich mlčanie – strach, rada judejska počítala sa ako schválená so všetkými absurdnými rozhodnutiami*.[12]

Nelegitimní sobor uskutečněný 28. dubna 1950 přijal tzv. *Manifest ku gréckokatolíckemu duchovenstvu a veriacim Československa*, kterým byla zrušena Užhorodská unie z roku 1646. Vláda krátce po „sobore" uznala jeho výsledky a řeckokatolíci byli postaveni mimo zákon, a to navzdory tomu, že neexistovalo žádné zákonné rozhodnutí o zrušení Řeckokatolické církve v Československu.[13]

Proces prosazování pravoslavizace bezprostředně po Prešovském soboru

Výsledky Prešovského soboru však komunistické funkcionáře příliš neuspokojily. Nelibost vyjádřilo vedení SÚC v Praze, ale také nejvyšší představitelé strany a státu. Zvlášť důležitý byl postoj ministra národní obrany Alexeje Čepičky, který SÚC vedl do března 1950. Z jeho pohledu akce proběhla nezodpovědně rychle a narušila původní celkové záměry a plány. Hlavního viníka viděl zejména v komunistech působících ve Slovenském státním úřadu pro věci církevní (dále SIÚC) v Bratislavě. Chyby byly způsobeny nedostatečnou přípravou v orgánech státní správy a v pravoslavné církvi.[14] K neúspěchu přispěla také aktivní ilegální činnost tajného vedení řeckokatolické církve, v jejímž čele stál Ivan Ljavinec pověřený biskupem Vasiľem Hopkem. Mladému knězi bylo tehdy 27 let a biskupovu důvěru nezklamal. Stal se duší a motorem úsilí řeckokatolických věřících obstát v hodině velké zkoušky pronásledování. Svou vytrvalou činností, zejména v počátečním období let 1950–1951, lidé soustředění kolem něho kladli tzv. pravoslavizaci duchovních a věřících významné překážky. Ilegální činnost vyvíjeli až do svého odhalení a zatčení v roce 1955. Tehdy I. Ljavince ve vedení nahradili Miron Petrašovič a Teodor Rojkovič.[15]

Konkrétní informace o činnosti církve zveřejnil emeritní prešovský biskup Ján Hirka ve své autobiografii *Pod ochranou Márie : Pastier v službe Cirkvi*. Koncem roku 1950 mu

---

11 Kanovník Rojkovič začal psát memoáry v roce 1944, přičemž citovaná část vznikala po únoru 1954 v době, kdy byl internován v Bači u Šamorína. V roce 1958 mu je Státní bezpečnost zabavila při domovní prohlídce a následně proti němu využila při soudním procesu.

12 Archív Ústavu pamäti národa (dále AÚPN) Bratislava, fond KS ZNB Košice, inv. č. V 745/2, Teodor Rojkovič.

13 HORŇAČEK, Jozef: *Civilné a cirkevné právo upravujúce postavenie Gréckokatolíckej cirkvi v ČSR v 20. storočí. (Právne postavenie Gréckokatolíckej cirkvi v ČSR v 20. storočí)*. Dizertační práce, Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave. Bratislava 2009, 180 s.

14 MANDZÁK, D. A.: Štátny úrad, s. 106–107.

15 Archív bezpečnostních složek (dále ABS) Praha, fond H – 428 – 1. Akce Tajný fond.

Ivan Ljavinec poslal dopis a v něm ho pověřil snímat exkomunikaci z řeckokatolických kněží, kteří usnesení soboru akceptovali a přestup do pravoslavné církve podepsali. Začátkem roku 1951 mu doručil směrnici pro postup ve věci zmíněných kněží a také pokyny pro pastoraci řeckokatolických kněží působících v podmínkách tajné církve. Směrnice obsahovaly upozornění kněžím na porušení přísahy, výzvu k návratu do řeckokatolické církve a také jurisdikci k udělování svátostí věrným duchovním bez územního omezení. Mohli tedy sloužit všem řeckokatolickýcm věřícím v celém Československu. Činnost ilegálního vedení byla velmi důležitá zejména v souvislosti s existencí pocitu nejistoty mezi kněžími, neboť někteří mohli manifest podepsat v nevědomosti, nebo pod nátlakem, a po intervenci ilegálního vedení církve svůj podpis odvolali. Počet kněží, kteří se ztotožnili s pravoslavizací, tak postupně klesal; postavili se do řad jejích odpůrců.[16] Emeritní prešovský biskup J. Hirka pokládal rozšiřování uvedených směrnic za zvlášť důležité s ohledem na potřebu jasného vymezení se kněží vůči pravoslavizaci. K náročnosti ilegální činnosti se vyslovil těmito slovy: *Bolo preto potrebné s obsahom vypracovaných smerníc oboznámiť čo najväčší okruh kňazov, ktorí nepodpísali prestup na pravoslávie, aby sa vedeli podľa nich riadiť. Nebolo však možné, aby sa Cirkev nevenovala aj tým kňazom, ktorí pravoslávie podpísali. V mnohých prípadoch to urobili pod nátlakom, v obave o osud svojich rodín, a možno i zo strachu o vlastnú bezpečnosť. Preto bolo potrebné nájsť cestu aj k týmto kňazom. Cesty sa našli predovšetkým prostredníctvom tých kňazov, ktorí ostali v Gréckokatolíckej cirkvi, lebo oni mohli v prípade kladného výsledku urobiť tie najzákladnejšie kroky pre zbavenie exkomunikácie u takého kňaza.* [...] *Výsledky sa dostavili a časť kňazov po zbavení exkomunikácie vrátila dekréty a odišli pracovať do občianskych zamestnaní. Ale boli aj takí, ktorí prisľúbili podriadiť sa smerniciam, ale nakoniec stanovené podmienky nesplnili. Pamätám sa na jeden prípad, keď som takého kňaza navštívil, on prisľúbil splniť všetky podmienky, ale ich nesplnil a po mojom druhom zatknutí v roku 1955 ako svedok obžaloby vypovedal o mojej návšteve u neho. My sme nikoho nenútili. Bolo to slobodné rozhodnutie každého kňaza.*[17]

Úspěšnému průběhu a ukončení plánu přechodu řeckokatolických věřících do pravoslavné církve měla naopak pomoci agitační kampaň ve prospěch přestupu, která probíhala už před svoláním soboru, a nyní ještě zintenzivněla. Totéž je možno říci o činnosti návratových výborů. Ty se zaměřily na získávání souhlasu řeckokatolických kněží s usnesením Prešovského soboru. Do kampaně schválené předsednictvem ÚV KSČ se zapojili místní straničtí činitelé. Její součástí bylo individiuální jednání s každým knězem, kterého přesvědčovali o nutnosti podepsat manifest o zrušení unie a přestoupit k pravoslaví – tzv. sjednotit se. Přitom slibovali materiální výhody, nebo vyhrožovali vězením.[18] Prešovskému kanovníkovi Teodoru Rojkovičovi bezprostředně po soboru slibovali za přestup k pravoslavné církvi významné postavení v církevní hierarchii. Přesvědčování probíhalo v budově sekretariátu Krajského výboru Komunistickej strany Slovenska (dále KV KSS) v Prešově a vedl je předseda KV KSS Arnošt Pšenička. Rojkovič jeho průběh zaznamenal ve svých vzpomínkách a komentoval sobě vlastním humorným stylem. Memoáry poukazují zejména na zvrácenosti v uvažování vedoucích činitelů komunistické strany na krajské úrovni.[19]

16 HIRKA, Ján: *Pod ochranou Márie* : *Pastier v službe Církvi*. Prešov 2013, s. 30–35.

17 Tamtéž, s. 32–33.

18 LETZ, Róbert: Prenasledovanie kresťanov na Slovensku v rokoch 1948–1989. In: MIKLOŠKO, František – SMOLÍKOVÁ, Gabriela – SMOLÍK, Peter (eds.): *Zločiny komunizmu na Slovensku 1948–1989*, 1. Prešov 2001, s. 148–153.

19 AÚPN, fond KS ZNB Košice, inv. č. V 745/2, Teodor Rojkovič.

Poměrně časté byly pokusy získat řeckokatolické kněze pro pravoslaví prostřednictvím jejich manželek. V akčním plánu prešovského krajského národního výboru (dále KNV) z ledna 1951 můžeme mezi pokyny pro okresní církevní tajemníky najít také úkoly směřující k sestavení delegace, která měla manželky nesjednocených duchovních navštívit a přesvědčovat. Tato zadání obdrželi okresní církevní tajemníci (dále OCT) v Prešově Július Olejár a v Bardějově Jozef Popovec. Manželky nesjednocených kněží delegace složené z věřících přemlouvaly, aby své manžele přiměly k souhlasu s pravoslavnou akcí a ultimativně varovaly, že nestane-li se tak, budou všichni, s celou rodinou, vystěhováni z budovy fary.[20]

Na druhé straně jsme v písemných dokumentech ani v osobních svědectvích nenarazili na případ, že by manželky své muže-kněze naváděly k přestupu k pravoslavné církvi. Mnohá svědectví, dokumenty i publikovaná literatura, vydávají svědectví o jejich čestném postoji a potvrzují, že svým pronásledovaným manželům byly oporou. O statečnosti žen řeckokatolických duchovních se mnohé dozvídáme z obsáhlého díla prešovského arcibiskupa a metropolity Jána Babjaka SJ, který v něm sesbíral životní osudy pronásledovaných kněží a publikoval je pod názvem *Zostali verní*.[21] Pěkné svědectví vydal také Anton Hlinka v knize *Sila slabých a slabosť silných*.[22] Všiml si, že většina kněží, kteří přestoupili k pravoslavné církvi, byli svobodní nebo vdovci. Odvolává se přitom na souhlasné svědectví kněží o velké podpoře ze strany manželek. Podle Hlinkova vyjádření nejedna z nich vzkázala svému muži do vězení: *Radšej ťa chcem vidieť mŕtveho, ale nášho, ako odpadlíka*.[23]

Těm kněžím, kteří přestup do pravoslavné církve odmítli, byl nejprve snížen nebo zcela zastaven plat; později je přechodně umístili do prešovské či košické věznice, aby si mohli vše znovu promyslet. Pokud své stanovisko nezměnili, museli nastoupit do táborů nucených prací v Ilavě, Novákoch a Trenčíně. Zde se setkali se skupinami *reakčních kněží* zatčených ještě před Prešovským soborem. Část z nich se ocitla přímo v internačních klášterech zřízených pro řeholníky po realizaci Akce K – likvidaci mužských řeholí v Československu. Tyto internační tábory se na území Slovenska nacházely v Pezinku, Hronskom Beňadiku, Šaštíne, Mučenikoch, Bači pri Šamoríne, Jasove, Podolinci a Hlohovci. Pobyt v internačních klášterech byl však pouze přestupní stanicí do pomocných technických praporů, soudních síní a vězení, nebo je vystřídal nucený pobyt mimo rodný kraj ve složitých životních podmínkách.[24]

Akce P 100

Nátlak, zastrašování ani sliby nepřinesly požadované ovoce v podobě přestupu kněží a významné části věřících k pravoslavné církvi. Proto SÚC v Praze v roce 1951 připravil plán na vystěhování nesjednocených duchovních i s jejich rodinami do českých zemí, případně do jiného kraje v rámci Slovenska. Jeho cílem bylo oddělit kněze od věřících,

20 Štátny archív (dále ŠA) Prešov, fond Krajský národný výbor (dále KNV) - PO, inv. č. 1027, kart. 26, Akčný plán na dokončenie akcie „P“ – v prvom obvode, Prešov, 17. 1. 1951.

21 BABJAK, Ján: *Zostali verní* : *Osudy gréckokatolíckych kňazov,* 1. Prešov 2009; TÝŽ: *Zostali verní* : *Osudy gréckokatolíckych kňazov*, 2. Prešov 2011. Metropolitovi se podařilo sebrat takové množství průkazného svědeckého materiálu, že není na tomto místě nutné výsledky jeho práce opakovat, a odkazujeme na jeho knihy.

22 HLINKA, Anton: *Sila slabých a slabosť silných* : *Cirkev na Slovensku v rokoch 1945–1989*. Bratislava 1990.

23 Tamtéž, s. 46.

24 LETZ, R.: Prenasledovanie, s. 148–153.

znemožnit jejich vzájemný kontakt, a ovlivnit je do té míry, aby přešli k pravoslaví. Dne 28. září 1951 se konala na Ministerstvu vnitra v Praze porada za účasti pracovníků tohoto ministerstva, přednosty druhého odboru Kočiše a Šubrta z trestního oddělení. SÚC zastupoval Vladimír Ekart a ministerstvo pracovních sil Bayer. Hlavním cílem jednání meziministerské porady byla dohoda o přesunu nesjednocených duchovních řeckokaotlické církve i s jejich rodinami do českých zemí. Účastníci se dohodli na společném postupu a rozdělili si úkoly. Ministerstvo pracovních sil mělo prostřednictvím svých referentů ve dnech 1.–2. října zjistit v jednotlivých krajích určených pro přesídlení kněží pracovní příležitosti. Ministerstvo vnitra v den konání porady poslalo předsedům KNV tajný dopis s pokynem, aby svolali nejpozději do 5. října poradu s přednostou pátého referátu a s krajským církevním tajemníkem, která měla zajistit konkrétní provedení akce v krajích. SÚC dostal za úkol do 5. října zpracovat seznam duchovních s uvedením jména, věku, přibližné pracovní schopnosti a počtu rodinných příslušníků pro ministerstva vnitra a pracovních sil. Porada rozhodla, že KNV bude prostřednictvím krajských církevních tajemníků (dále KCT) hlásil místa, kam budou vystěhovaní duchovní umístěni, a to až do 31. října.

Výběr kněží pro odsun probíhal v Praze na základě kádrového hodnocení a informací přicházejících ze Slovenska. Klíčovými dodavateli dat byli OCT. Jejich zprávy musíme označit za povrchní a nepřesné. Když se pověření pracovníci pokusili vytipovaným kněžím doručit příkaz k vystěhování, ukázalo se, že zhruba v polovině případů je to technicky nemožné. Na seznamu se totiž ocitli také lidé nezvěstní, internovaní, případně ti, s jejichž odchodem nesouhlasila Státní bezpečnost. Podstatnou část z nich tvořili lidé v pokročilém věku nebo upoutaní na lůžko. Bylo zřejmé, že nebudou moci příkaz splnit. Proto probíhaly dodatkové výběry duchovních, ve spěchu a zmatku, vznikaly další četné chyby, protože s původním plánem pracovali už lidé mající na starosti zajišťování zaměstnání a ubytování. Docházelo k záměně a komolení jmen působících v českém prostředí cize. Důsledkem bylo hledání a pátrání po údajně nezvěstných, kteří se však už nacházeli na určených místech.

Problémy vyvolávalo také přemístění duchovních a jejich rodin z místa působení (fary), stálého bydliště nebo ze sběrného tábora v Podolinci do českých zemí. Státní úřad církevní rozhodl duchovní rozptýlit po celém území tak, aby jim bylo možno bez větších problémů zajistit bydlení a zaměstnání. Kromě toho nechtěl připustit jejich koncentraci v jedné lokalitě nebo v blízkém okolí. Obával se případné konspirační činnosti kněží a toho, že to upoutá pozornost ze strany veřejnosti. Proto jednotlivé Krajské národní výbory obdržely tzv. směrná čísla a ta musely naplnit. Meziministerská porada konaná 28. září 1951 v Praze na Ministerstvu vnitra stanovila tyto kvóty: kraj Ústí n. L. 25, Liberec 20, Hradec Králové 15, Olomouc 10, Ostrava 10, Brno 10, Praha 5, Pardubice 5, Jihlava 5 a Gottwaldov 5.[25] Celkově se tak kraje teoreticky podělily o 110 duchovních, jednotlivců, nebo celých rodin. Zmíněné problémy způsobily četné revize těchto čísel. Po zvážení politických souvislostí padlo rozhodnutí vypustit ze seznamu kraj Gottwaldov. V roce 1952 však byly kvóty v podstatě naplněny[26] s tím, že v následujícím období proběhl ze Slovenska odsun dalších duchovních z trestu, takže přesné údaje o lokalizaci kněží se zproblematizovaly. Navíc někteří z nich změnili místo pobytu v českých zemích, příp. byli do sumárních údajů

25 NA Praha, fond SÚC 1949–1956, dodatky, kart. 200 – zápis z porady.

26 Ústí n. L. 23, Liberec 17, Hradec Králové 10, Olomouc 10, Ostrava 11, Brno 7, Praha 4, Pardubice 3, Jihlava 5. Tamtéž, Provádění akce 100 – předběžná zpráva, 15. 12. 1951.

zahrnuti i ti, kteří se ocitli v českých zemích dobrovolně, před zahájením Akce 100, neboť si zde sami našli práci.

O odchodu kněží a jejich rodin z farnosti nebo z dosavadního bydliště se zprávy úřední provenience příliš nezmiňují, a tak vzniká dojem, jakoby vše probíhalo hladce a bez odporu. Určitě tomu tak nebylo, v řadách kněží i jejich rodinných příslušníků převládalo rozčarování a tichý nesouhlas a v případě, že se mezi duchovním a lokálním církevním prostředím vytvořila pevnější vazba, akt loučení měl silný emoční náboj a odsun kněze také neznamenal automaticky přerušení všech vazeb. Podle zjištění SlÚC při odjezdu v některých obcích věřící doprovázeli kněze a jejich rodiny až na železniční stanici nebo na hranice obce. Někde na vesnici uspořádali procesí s prapory a zástavami vypůjčenými z kostela. Jinde loučení probíhalo v kostele, provázely je modlitby a ukončilo požehnání kněze věřícím.

Vyskytly se případy, kdy rodina dostala od lidí na cestu potraviny, zejména brambory a kapustu. V jedné obci bylo brambor takové množství, že zůstaly na místě a nakonec je převzalo zemědělské družstvo. Dohlížející státní úředníci neměli odvahu zasahovat a raději všemu nechali volný průběh „z politických dôvodov".[27] V této souvislosti musíme připomenout, že stále ještě fungoval lístkový systém na potraviny a spotřební zboží a některé výrobky (např. mléko, tuky, dávky pro malé děti) bylo nutno předem objednávat u konkrétních obchodníků. Vše svazovala úřední potvrzení, bez nichž nebylo možno dávky čerpat.[28]

Duchovní byli stěhováni do českých zemí i se svým majetkem, mohli si vzít s sebou nejen svršky a nábytek, ale také drobné zvířectvo, např. slepice a králíky. Kozy, ovce nebo včely však zůstaly na místě. Odvoz po železnici organizovali OCT, kteří zajišťovali dopravu majetku na nádraží, většinou se zapojili do práce při nakládání vagonů, vyřizovali finanční záležitosti související s dopravou z dotací uvolněných SlÚC, a zprostředkovávali také vykládku v místě určení a přepravu nákladními vozidly do nového místa určení. Vše se v praxi ukázalo jako velký problém z hlediska koordinace jednotlivých fází, jež bylo nutno navíc sladit s pohybem osob. V řadě případů se zásilky opožďovaly za příjezdem rodin. Ty se tak ocitaly v holobytě. Úřad tomuto problému hodlal čelit tak, že vagon měl být vypraven dříve, než lidé. Ti tak museli několik dní bydlet u příbuzných, nebo v hotelu, což nakonec SlÚC vyhodnotil jako špatný a politicky nevhodný postup, neboť prý hrozilo nebezpečí v podobě zvýšeného neklidu. Ukázalo se také, že za tlakem požadujícím přehodnocení postupu stáli slovenští OCT, kteří se chtěli této zátěže co nejrychleji zbavit a přenést ji na kolegy v českých zemích. Následně vznikal problém, kdo ubytování uhradí. Byl řešen politicky: *Výdavky s týmto spojené sú rentabilné vzhľadom na politické škody, ktoré by sme spôsobili tým, že by presťahovalec ostal bez prostriedkov na území východného Slovenska*.[29] Také v českých zemích bylo dočasné ubytování rodin v hotelu východiskem ze situace nejen v uvedeném případě, ale i tehdy, pokud se nepodařilo připravit vhodné ubytování, příp. pokud se duchovní odmítli do nevyhovujících prostor přestěhovat.

Pokud jde o bydlení kněží a jejich rodin v českých zemích, v průmyslových oblastech byl nedostatek bytů, a tak výrobní závody a města nabízely buď malometrážní, nebo hygienicky problematické jednotky, většinou podmáčené, jež nikdo nechtěl. S ohledem na spěch, na nutnost zajistit ubytování v krátké době se ne vždy podařilo místnosti stavebně adaptovat a připravit, i když je nutno konstatovat, že snaha nechyběla. V několika případech

27 Tamtéž, Zpráva o provedení akce 100, s. d.

28 Tamtéž, dopis SÚC v Praze SlÚC v Bratislavě, 6. 11. 1951.

29 Tamtéž.

jsme zaznamenali fakt, že duchovní se odmítli do bytu nastěhovat právě kvůli zdravotní závadnosti prostředí. Na Státních statcích byla situace příznivější, i když byly nabízeny např. i byty bez oken nebo bez možnosti topení.[30] Větší potíže vznikaly z toho, že početné rodiny řeckokatolických duchovních, většinou s několika malými dětmi, se měly nastěhovat do jedné či dvou místností, do nichž nemohly složit ani osobní majetek přivezený ze Slovenska. Jednalo se většinou o důsledek nespolehlivých zpráv slovenských OCT, jež na velikost rodiny neupozornili. Jiný problém se objevil v okamžiku, kdy se ohlášený příjezd rodiny opozdil a byt zel delší dobu prázdnotou. To dráždilo zejména místní obyvatele zápasící s bytovými problémy. Stěhovaly se však i rodiny bez nábytku. Situaci mnohých z nich ilustruje přípis SlÚC kolegům v Praze, v němž stojí: *K vôli informácii podotýkam, že rodiny nesjednotených sú vyslovene biedne vo väčšine prípadov a nemajú mnohokrát ani koruny na cestu. Zariadili sme, že takýmto rodinám sa poskytne, okrem cestovného, sociálna výpomoc podľa potreby.*[31] Přestěhováním péče státu o bydlení řeckokatolických věřících neskončila. OCT bylo uloženo sledovat, zda *přesídlencova rodina je slušně a lidsky ubytována* a případné problémy měl řešit a hlavně odstranit ve spolupráci s řediteli podniků. [32]

Velké těžkosti vznikaly také při umisťování kněží ve výrobě. V drtivé většině průmyslových a zemědělských závodů v důsledku utajení vůbec nevěděli, pro koho pracovní místo vybírají a kdo je obsadí. Většinou měli k dispozici buď místa podřadná, nebo taková, o něž nebyl zájem, případně potřebovali pracovníky pro rizikové provozy. Očekávali příchod mladších a zdravých lidí schopných vykonávat i fyzicky náročnou práci. Realita však byla jiná. Teprve po nástupu kněží do nového zaměstnání bylo zjišťováno, zda na práci fyzicky a zdravotně stačí. Drtivá většina z nich nebyla zvyklá fyzicky pracovat, mnozí neměli pro manuální práci ani potřebné předpoklady. Přitom byli přiděleni na práci ve sklárnách a válcovnách, jiní pracovali jako nádeníci v cihelnách, v papírnách, v lese nebo na státních statcích. Proto duchovní sebezáchovně hledali možnost nějakého úniku. Inspekční orgány SÚC jejich jednání označovaly za nechuť pracovat. Za řešení problému byli dokonce osobně odpovědní předsedové ONV a ředitelé podniků. SÚC doporučoval *trpělivou péči*, ale *netrpět sabotáž*.[33] Duchovní měli dostat takovou práci, která odpovídala jejich zdravotnímu stavu. Na druhé straně jsme však v hlášeních o chování duchovních našli i pochvalné zprávy o jejich pracovním nasazení, někteří kněží byli dokonce vyhodnoceni jako nejlepší pracovníci a ostatním byli dáváni za vzor.[34] Zprávy s uspokojením konstatovaly, že na pracovištích se kněží nijak nábožensky neprojevují, na druhé straně vadilo, že je spolupracovníci oslovují jako faráře. Zatímco v dělnickém prostředí tuto skutečnost vnímali jako projev ironie a přezírání,[35] jinde ji spojovali s vystupováním duchovních, kteří si prý myslí, že jsou stále kněžími, a nechají se tak oslovovat. V těchto případech SÚC doporučoval trpělivě jim vysvětlovat, že jsou dělníky, zaměstnanci apod., protože jejich církev zanikla a službu v pravoslavné církvi odmítli. *Jejich nové zaměstnání je stav trvalý, s nímž se musí smířit. Zařídí-li se dle toho, budou mít pokoj a nikdo si jich všímat nebude.*[36] Svérázně vyřešil

30 Tamtéž, Zpráva o provedení akce 100, s. d.

31 Tamtéž, dopis SlÚC v Bratislavě SÚC v Praze, č. j. 293/1951-I/2.

32 Tamtéž, dopis SÚC v Praze OCT, 1. 1. 1952.

33 Tamtéž.

34 Tamtéž, Zpráva o přemístění řecko-katolických duchovních v akci 100, 12. 12. 1952.

35 Tamtéž, zpráva o revizi v kraji Ústí n. L., 29. 12. 1951.

36 Tamtéž, přípisek k dopisu.

i otázku jejich náboženského vyznání. Jejich církev neexistuje, proto se stali pravoslavnými. Avšak vzhledem k tomu, že toto vyznání odmítají, jsou bez vyznání. Nařizoval, aby tuto interpretaci převzaly také školy, a v tomto duchu působily na rodiče.[37]

Nejtěžším úkolem a problémem pro obě strany však bylo začlenění kněží a jejich rodin do české společnosti. Úředníci vylučovali dokonce i jen úvahy o tom, že se někdy v budoucnu rodiny vrátí zpět na Slovensko.[38] *Tyto přesídlené rodiny musí zůstati v nových bydlištích i v případě, že by tito bývalí duchovní nebyli s to vykonávati zaměstnání, které jim bylo původně určeno.*[39] V materiálech úřední provenience jsme sice nenašli nacionálně motivované výtky směřující do českého prostředí, kněží a příslušníci jejich rodin při pohovorech údajně hovořili o přátelském přijetí lidmi a o jejich pomoci na pracovištích a v místě bydliště, ovšem úřady tuto skupinu vnímaly jako lidi nesouhlasící s lidově demokratickým zřízením, a proto je daly pod dohled Státní bezpečnosti. Ten měl probíhat tak, *aby to v okolí přesídlenců nevyvolávalo zbytečné a nežádoucí ovzduší podezírání a nedůvěry, které by snad mohlo mařiti případnou dobrou vůli u některých bývalých duchovních a řádné začlenění se do nového prostředí*.[40] Tato „péče" zahrnovala nejen samotné duchovní, ale pozornost byla věnována zejména dětem a také manželkám kněží. Ve školách měli být získáni jako pomocníci učitelé a mládežnické organizace, zatímco v druhém případě se zájem soustředil na zamezení styku žen s rodinami *známými svým reakčním zaměřením*,[41] přičemž do této kategorie byly zařazeny i obdobně postižené rodiny odsunuté z východního Slovenska. Počátkem ledna 1952 SÚC v Praze pro církevní tajemníky vydal podrobný návod, jak tyto rodiny začlenit do české společnosti. Materiál vytvořil systém totální kontroly odsunutých s náběhem k jejich národnostní asimilaci.

Za nejzávažnější z těchto pokynů lze považovat příkaz nedovolovat styky se Slovenskem. Instrukce se týkala nejen návštěv v místech bývalého kněžského působení, ale směřovala i k minimalizaci styků s příbuznými a známými, a praxe šla tak daleko, že OCT dělali obstrukce i při povolení návštěvy u starých a nemocných rodičů nebo sourozenců. Za nežádoucí byly považovány pobyty na Slovensku v rámci dovolené. OCT upozorňovali duchovní, že StB by mohla jejich návštěvu Slovenska hodnotit jako cestu *s nekalými úmysly*.[42] OCT dokonce evidovali zasílání balíků i peněžních poukázek a sledovali písemný styk kněží nebo jejich rodin se Slovenskem. Velice je pohoršovala skutečnost, že v některých lokalitách na Slovensku proběhly mezi věřícími sbírky peněz a také potravin ve prospěch odsunutých rodin.

Realizace těchto opatření však ukázala, že jádro odsunutých tvořili kněží, pro něž služba Bohu, církvi a věřícím nebyla jen zaměstnáním, ale skutečným životním posláním. Výsledky zkoumání prokazují, že řada z nich mezi sebou navzdory překážkám v českých zemích udržovala stálé kontakty a bez ohledu na zákazy tajně navštěvovala Slovensko, místa spjatá se svým kněžským působením. Přijížděli tajně, aby mohli konat bohoslužby a věřícím udělovat svátosti. V materiálech úřední provenience se tato skutečnost začíná výrazněji

37 Tamtéž. V řadě hlášení o chování odsunutých nechybí poznámka, že celá rodina chodí pravidelně do kostela na římskokatolické bohoslužby, děti jsou přihlášeny do náboženství, občas je poukazováno i na styk s místními římskokatolickými duchovními.

38 Tamtéž, dopis SÚC v Praze OCT, 1. 1. 1952.

39 Tamtéž.

40 Tamtéž.

41 Tamtéž.

42 Tamtéž, zpráva o revizi v kraji Ústí n. L., 29. 12. 1951.

odrážet v období od druhé poloviny roku 1952. Četnost návštěv rostla a vrcholu dosáhla na přelomu let 1953 a 1954. Státní správa je dávala do souvislosti s aktivizací uniatů, k němuž došlo po vydání vládního prohlášení z 15. září 1953 a rozpoutání kampaně za obnovení církve.[43] Zájezdy duchovních z českých zemí na Slovensko pečlivě monitorovaly orgány StB, OCT a KCT, kteří si o nich vedli záznamy. Koncem roku 1953 SlÚC zpracoval seznam 23 duchovních odsunutých do českých zemí, kteří se pravidelně vraceli na Slovensko. Ocitli se na něm Dezider Tink ml., Jozef Šeregy, Ján Seman, Eugen Dohovič, Jozef Knežo, Michal Ďurišin, Ján Fazekáš, Michal Čarný, Juraj Podhajecký, Štefan Puza, Michal Veliký, Jozef Želinský, Michal Fitz, Ján Mihalovič, Jozef Dandár, Jozef Borovský, Štefan Čižmár, Ján Zuber, Vasil Nevický, Štefan Molčanyi, Michal Sabát, Jozef Sabo a Ján Nemčík.[44] KNV v Prešově v lednu 1954 výčet doplnil o Michala Bujňáka, Jána Hiču, Dionýsa Rokického, Antona Tinka a Antona Kostu a v únoru 1954 SÚC v Praze o Pavla Tirpáka.[45] Jejich cesty na Slovensko hodnotil jako nežádoucí jev narušující konsolidační proces v pravoslavné církvi a činnost v rozporu s církevní politikou státu.[46]

Zhruba od počátku roku 1954 státní orgány na situaci reagovaly sérií opatření, která měla návštěvám duchovních na Slovensku zabránit. Vedle snahy utlumit volání po obnově řeckokatolické církve byla motivována rozhodnutím odstranit všechna *možná ohniska neklidu*, která by mohla ohrozit přípravu a průběh prvních poválečných voleb do národních výborů připravovaných na polovinu května 1954. V únoru 1954 se problém ocitl na půdě ÚV KSČ a ÚV KSS[47] a v rámci realizace jejich usnesení SÚC v Praze vydal pokyny pro postup okresních a krajských církevních tajemníků. Nařídil získat v místě bydliště duchovních v českých zemích *politicky vyspělou osobu*, která bude *chování uniatů nenápadně sledovat*, a pokud zjistí jejich cestu na Slovensko, tuto skutečnost oznámí orgánům StB. Církevní tajemníci měli navázat kontakty se zaměstnavateli kněží a zajistit, aby do května nikdo z nich nedostal dovolenou, kterou by mohl využít k cestě na Slovensko. KCT byli povinni pozvat všechny řeckokatolické duchovní žijící v českých zemích na pohovor, jehož cílem bylo je *důrazně a protokolárně* upozornit, že jakékoliv jejich cesty na Slovensko, stejně jako obdobné počínání jejich manželek a dětí, *vážně narušují konsolidaci na poli náboženském na východním Slovensku* a že jejich tamní činnost *v mnohých případech zakládá skutkovou podstatu trestných činů*.[48] O pohovoru bude sepsán protokol a duchovní ho musí podepsat.[49] Protokolární jednání mělo být posledním varováním a v případě neuposlechnutí se duchovní vystavoval nebezpečí, že jeho „případ“ bude předán okresní prokuratuře k zavedení trestního stíhání s návrhem na vyslovení zákazu pobytu v určitých krajích státu. Analýza hlášení o průběhu pohovorů nepřináší nic pozoruhodného, duchovní cesty buď popírali, nebo je zdůvodňovali návštěvou příbuzných, přičemž nedělali nic, co by bylo

43 Tamtéž, Vznik a likvidace uniatské (řeckokatolické) církve a církevně-politická situace na východním Slovensku, s. d.

44 Tamtéž, přehled duchovních, 26. 11. 1953. Bližší údaje o těchto duchovních obsahují citované práce arcibiskupa Jána Babjaka.

45 Tamtéž, dopis KNV v Prešově SÚC v Praze, 15. 1. 1954.

46 Jako „případy“ zralé pro trestní stíhání SÚC v Praze v únoru 1954 označil ukrytí duchovních Dezidera Tinka, Evžena Dohoviče a Michala Ďurišina. Navrhoval vyslovit jim úřední zákaz pobytu v krajích Prešov a Košice. Tamtéž, Knoblochova zpráva pro s. Fišera, 23. 2. 1954.

47 Tamtéž.

48 Tamtéž, úřední záznam, 23. 2. 1954, podklad pro dopis KNV v českých zemích.

49 Tamtéž.

v rozporu s platnými zákony a směrnicemi. Obviňování z pobuřování věřících přičítali na vrub osobním nepřátelům. Podle hodnocení státních úřadů se však opatření represivního charakteru neminula účinkem a cesty duchovních na Slovensko ustaly. Pravdou je, že byly lépe utajeny, takže unikaly pozornosti úřadů.[50] Další udání týkající se tajných pobytů kněží na Slovensku nacházíme v úředních spisech z roku 1955.

První pokusy duchovních o odchod z českých zemí a o trvalý návrat na Slovensko registrujeme od konce roku 1952. Hlášení OCT nadřízeným orgánům sice mnohokrát opakují, že kněží a jejich rodinní příslušníci při pohovorech vyjadřovali spokojenost se svým novým životem a ujišťovali, že se na Slovensko už nevrátí, ovšem tato slova odrážela spíše snahu uklidnit situaci kolem vlastní osoby, než že by reprezentovala skutečnou vůli. Žádosti o možnost vrátit se na Slovensko SÚC v drtivé většině případů odmítal a v tomto postoji ho nemohly zviklat až na výjimky ani sociální důvody. Stereotypně odpovídal ve smyslu – pobyt a zaměstnání v českých zemích je třeba chápat jako trvalé. O návratu lze uvažovat pouze v případě, že se duchovní sjednotí s pravoslavnou církví.[51] Poslední úspěšný pokus o vystěhování duchovního do českých zemí jsme zachytili v únoru 1955.[52]

Zásadní zvrat v postavení odsunutých duchovních nepřinesl ani XX. sjezd Komunistické strany Sovětského svazu v roce 1956. Předpoklady pro změnu politiky a také pro postupný návrat kněží řeckokatolické církve a jejich rodin z českých zemí zpět na Slovensko vytvořilo až celkové politické uvolnění na počátku 60. let 20. století. O těchto procesech prameny úřední provenience však v podstatě a pochopitelně mlčí, nelze je celkově a komplexně dokumentovat. Dozvídáme se o nich nesoustavně, zejména ze vzpomínek a různých příležitostných medailonů kněží vznikajících retrospektivně. Většina odsunutých duchovních se vrátila na Slovensko do roku 1968, kdy v závislosti na zdravotním stavu vstoupila do pastorační služby v opět obnovené řeckokatolické církvi. Návrat probíhal zcela individuálně a byl ztížen nutností získat na Slovensku byt a zaměstnání. Zde hrály ve většině případů rozhodující roli příbuzenské vztahy a přátelské kontakty.

Závěr

Cílem našeho příspěvku byla evokace jedné z epizod perzekuce řeckokatolické církve v Československu totalitním režimem po roce 1948, která spočívala v pokusu vystěhovat z regionu východního Slovenska ty duchovní, kteří odmítli tzv. pravoslavizaci, tj. přechod k pravoslavné církvi. Režim první generace budovatelů socialismu, inspirovaný praktikami sovětských přátel sáhl k drastickým metodám vyzkoušeným stalinismem na území SSSR a násilnými metodami kněze a jejich rodiny přesunul z jejich rodného kraje do českého a moravského pohraničí poznamenaného odsunem německého obyvatelstva. Znemožnil jim výkon duchovního povolání, jejich pastorační práci mezi věřícími, a vybral jim novou profesi, většinou v dělnické kategorii. Věřil, že nové, mnohdy neurovnané prostředí, ovlivní jejich duchovní směřování, a někteří funkcionáři neskrývali ani cíl nacionální asimilace Slováků v českém prostředí. Životní praxe však ukázala, že sociální inženýrství skryté za pokusem o likvidaci řeckokatolické církve bylo iluzorní představou a zůstalo jen zbožným přáním. Stejně jako neporučili větru a dešti, nedokázali v lidech vykořenit jejich víru, a většina postižených kněží „zůstala své církvi věrná“ a v rámci dílčí, postupné,

50 Tamtéž.

51 NA Praha, fond SÚC 1949–1956, kart. 201 – expedice, 3. 12. 1954.

52 Tamtéž, kart. 209 – dopis SlÚC v Bratislavě SÚC v Praze, 17. 2. 1955.

ale nezvratné eroze totalitního režimu se vracela na východní Slovensko a mnozí pak věnovali zbývající životní síly ideji obnovy řeckokatolické církve. Tzv. Akce 100 zůstává křiklavým příkladem porušování lidských práv v Československu komunistickým režimem v 50. a 60. letech 20. století.

Summary

Forcible Eviction of Greek-Catholic Clergy into Bohemian Lands and Their Return to Slovakia
Pavel Marek – Peter Borza

The expansion plans of the Stalinist leadership of the Soviet Union at the end of the World War II also involved the use and abuse of the Orthodox Church, which was to become the extended hand of Moscow in countries with a population professing to Orthodoxy. Therefore, in 1950, the violent destruction of the Greek-Catholic Church and its subsequent forced merger with the Orthodox Church took place in East-Central. This feat of social engineering was overwhelmingly rejected by members of the Catholic Eastern Rite Churches. The totalitarian Communist regime in Czechoslovakia attempted to break the resistance of the Greek-Catholic clergy; since they refused to join a different durch and influenced the faithful with thein stance. The method chosen by the regime was to move these clergymen from Eastern Slovakia into Bohemian lands.

In 1951, the so-called Action 100 was orchestrated and 100 priests and their families emigrated mostly to remote or industrial areas and they had to become laborers or blue-collar workers. The aim was to punish the clergy while simultaneously forcing them (Slovaks and Rusyns) to assimilate in the Czech environment. They were under constant supervision of State Security and church secretaries. Due to various restrictive measures, the regime limited their dealings with Slovakia. Despite this, many priests went to their former realms secretly and intermittently carried out pastoral work. In the 1950s, state authorities strenuously rejected applications of the priests to return to Eastern Slovakia. The situation changed in the early 1960s along with the overall policy. Most of the displaced priests individually and gradually returned on an individual basis, and in 1968 once again became involved in pastoral work in the restored Church.